

अनुसूची - ३

शब्द संग्रह – वातावरण तथा सामाजिक व्यवस्थापन संरचना (ESMF) मा प्रयोग गरिएका मुख्य शब्दहरू ।

आधाररेखा अध्ययन (BASELINE STUDY)

आधार रेखा अध्ययन प्रस्तावित विकास कार्यबाट प्रभावित हुनसक्ने वातावरणको स्थिति तथा प्रकृतिको सूचना सङ्कलन र व्याख्या गर्न गरिने कार्य हो ।

जैविक विविधता (BIODIVERSITY)

जैविक विविधता जीवनका विभिन्न स्तरहरूमा (जस्तै - वासस्थान, जनसंख्या, जातहरू, व्यक्तिगत विशिष्टताहरू (Individual Biota), जीव तत्वहरू र सूक्ष्म जैविक (कोषीय रचनाहरू) जैविक विविधताको लागि साभा परिभाषा हो । वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनहरूमा (EIAs) जैविक विविधताले विशेष गरी जीवमण्डलमा जीव परिवृत्ति पद्धतिको समृद्धि, जीव परिवृत्ति पद्धतिहरूमा विभिन्न जातहरू, तथा जनसंख्याहरूको कोषीय सूचनाहरूलाई जनाउँदछ ।

जीवमण्डल (BIOSPHERE)

जीवमण्डलले भू-वातावरणको त्यस भागलाई वर्णन गर्दछ जसले सबै प्राकृतिक तथा जलीय जीवमण्डलहरूलाई समावेश गर्दै जीवनबाट चित्रित हुन्छ र सहयोग गर्दछ ।

विशिष्टता (BIOTA)

विशिष्टता भनेको एक समावेशी शब्द हो जसले एक विशेष ठाँउमा सबै जीवित जीव तत्वहरूलाई जनाउँदछ ।

श्रृंखलाबद्ध असर (CHAIN IMPACTS)

श्रृंखलाबद्ध असर भनेको असरहरू हुन् जुन कुनै विशेष घटनाको प्रत्यक्ष कारणबाट नभएर आफैमा अन्य असरहरूको परिणाम हुन्छ । श्रृंखलाबद्ध असरलाई साधारणतया वातावरणमा सम्बन्धित असरहरूका श्रेणी भएका एक भरना र/अथवा संचय गर्ने प्रभावहरूका एक भागको रूपमा बुझिन्छ ।

क्षतिपूर्ति (COMPENSATION)

क्षतिपूर्ति भनेको टार्न नसकिने नकारात्मक असरहरू सामना गर्नुपर्नेहरूलाई उत्थान, प्रतिस्थापन, र भरतालको लागि गरिने व्यवस्था हो । गुमेका वासस्थान वा अन्य महत्वपूर्ण सम्पदाहरू पुनः बनाउन पनि रकम प्रयोग गर्न सकिनेछ ।

क्षतिपूर्ति योजना (COMPENSATION PLAN)

क्षतिपूर्ति योजना वातावरणीय व्यवस्थापन योजनाको एक हिस्सा हो जसले परियोजना अघि बढेमा प्रतिबद्ध रहने र थालिने क्षतिपूर्ति मापदण्डहरूको व्याख्या गर्दछ। यसले क्षति क्षतिपूर्ति कसलाई, कोबाट र के शर्तहरूमा भुक्तान गरिने भन्ने कुराहरू समावेश गर्दछ।

संरक्षण (CONSERVATION)

संरक्षण भनेको प्राकृतिक सम्पदाहरूको जगेर्ना गर्नु हो ताकि वर्तमान तथा संभावित सबै आवश्यकताहरू पूरा गर्न पर्याप्त आपूर्ति र गुणात्मक स्तर कायम गर्न सकियोस्।

नाजुक बासस्थान (CRITICAL HABITAT)

नाजुक बासस्थान भनेको एक विरूवा वा जनावर जनसंख्याको वचावटको लागि चाहिने भूमि र/अथवा पानीको एक क्षेत्र हो। नाजुक बासस्थानहरूलाई पर्यावरणीय दुष्टिकोणबाट संवेदनशील क्षेत्र पनि भनिन्छ।

बढ्दै जाने असर (CUMULATIVE IMPACT)/समग्र असर

उत्तरोत्तर (बढ्दै जाने) असरले वातावरणीय असरहरूलाई जनाउँदछ जुन पटक-पटक या संयुक्त रूपमा भएका निर्माण वा सम्बन्धित क्रियाकलापहरूका कारणले भूत, वर्तमान तथा पूर्वानुमान गर्न सकिने भविष्यका अन्य कार्यहरूमा थपिदै जानेहुन्छ।

प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष असर (DIRECT OR INDIRECT IMPACTS)

जब धेरैजसो भौतिक तथा जलीय (Hydrological) असरहरू प्रत्यक्ष हुन् भने पर्यावरणीय तथा सामाजिक असरहरू साधारणतया अप्रत्यक्ष अथवा दोस्रो तहका असर हुन्।

पर्याप्रणाली (ECOSYSTEM)

पर्याप्रणाली एक जलीय वा स्थलीय पद्धति अथवा यी पद्धतिहरूको संयोजना हो जसले सजीव अथवा निर्जीव वस्तुहरूका सबै अथवा केही तत्वहरू समावेश गर्दछ। पर्याप्रणाली रेखाहरूलाई एक विशेष प्रयोगको रूपमा निर्दिष्ट गरिन्छ।

अतिक्रमण (ENCROACHMENT)

सडक परियोजनासंग सम्बन्धित अतिक्रमणले निजी व्यक्तिहरूद्वारा सरकारी जमीन (खासगरी R.W.) मा अस्थायी वा स्थायी भोगचलनलाई निर्दिष्ट गर्दछ। यसले अन्य संरचनाहरू वा भवनहरूको निर्माण तथा वालीनाली र जीवधनमा अनाहक प्रवेशलाई पनि समावेश गर्दछ।

स्थानीयता (ENDEMISM)

स्थानीयताले एक अवस्थालाई निर्दिष्ट गर्दछ जसमा जातहरू कुनै एक ठाँउ विशेषमा सीमित रहन्छन्, जस्तो - अलग्ग टापुहरू, पहाडी उपत्यकाहरू, तालहरू, अलग्ग वन क्षेत्र (उदाहरण सुन्दरवन) स्थानीयता जातहरू रहने वातावरणीय परिवन्धमा खासगरी एकदम सीमित रहन्छन्, र तसर्थ बाहिरबाट ल्याइने परिवर्तनहरूबाट जोखिमयुक्त मानिन्छन्।

वातावरण (ENVIRONMENT)

परियोजनाले प्रभाव देखाउने समग्र प्राकृतिक र मानवीय वातावरणहरूलाई वातावरण भनिन्छ, यसले

- (क) भूमि, पानी तथा वायुका प्राकृतिक वातावरणका सम्पूर्ण भौतिक जीव तत्वहरू लगायत वायुमण्डलका सबै तहहरू, जैविक सम्पदाहरू र जीवित तथा मृत दुवैको सम्पूर्ण जैविक तथा निर्जीव पदार्थहरू समावेश गर्दछ।
- (ख) मानवीय वातावरणका सबै सामाजिक आर्थिक तत्वहरू जसमा सामाजिक, आर्थिक विकास, मानव सम्पदाहरू, जीवनस्तर, प्रशासनिक, सांस्कृतिक, ऐतिहासिक, पुरातात्विक, वास्तुकला (Architectural) संरचनाहरू, स्थान तथा वस्तुहरू, भूमि तथा सम्पदा प्रयोगहरू र मानव स्वास्थ्य, पोषण तथा सुरक्षा लगायत अन्य कुराहरू पनि समावेश गर्दछ।

वातावरणीय मूल्याङ्कन (ENVIRONMENTAL ASSESSMENT) (EA)

वातावरणीय मूल्याङ्कन भनेको आयोजना तथा कार्यक्रममा दिगो विकासको अवधारणा अनुसारको परिणाम हासिल गरियो भन्ने सुनिश्चित गर्न वातावरणीय रूपमा युक्तिसंगत निर्णयहरू लिने एक प्रक्रिया हो। यसका चार तत्वहरू छन् :

- (क) वातावरणीय प्रभावहरू रोकन शुरूमा नै योजना तर्जुमा गर्ने
- (ख) विद्यमान तथा संभावित वातावरणीय प्रभावहरूका पहिचान वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन (EIA) अथवा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण (IEE)
- (ग) शेष (अवशिष्ट) वातावरणीय प्रभावहरू तथा तिनीहरूका व्यवस्थापन बारे निधो गर्न वातावरणीय व्यवस्थापन योजना
- (घ) जनसहभागिता

वातावरणीय परीक्षण (ENVIRONMENTAL AUDITING)

वातावरणीय परीक्षण एक व्यवस्थित, अभिलेखयुक्त र रूजु गर्न सकिने प्रक्रिया हो जुन संगठनले वातावरणीय कार्य सम्पादनको अपेक्षित स्तर भेट्न, यसका कानुनी व्यवस्थाहरू पूरा गर्न र योजनाका उद्देश्यहरू पूरा गर्न EMS ले सहयोग पुऱ्याउँछ, पुऱ्याउदैन भन्ने निश्चित गर्न कार्यान्वयन गरिएको हुन्छ। परिपालना अनुगमन परीक्षणका महत्वपूर्ण औजार हुन्।

(वातावरणीय प्रभाव/असर) ENVIRONMENTAL IMPACT

आयोजनाको दृष्टिकोणबाट वातावरणीय असरले या त

- (क) आयोजनाको कारणले एक वातावरणीय तत्वमा आउन सक्ने परिवर्तन हो, वा
- (ख) वातावरणको कारणबाट परियोजनामा आउन सक्ने कुनै परिवर्तन हो जसले त्यसपछि परिवर्तित वातावरणीय अवस्थाहरू ल्याउँछ।

आयोजना वा अन्तर्गतको कार्यक्रमको कारणबाट हुने वातावरणीय असरलाई प्राकृतिक घटनाहरू जस्तो - बाढी, आँधी तथा भूकम्पहरूबाट सम्पदा वा स्रोतहरूमा पर्ने असरसंग छुट्याउनु पर्छ।

(वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन) ENVIRONMENT IMPACT ASSESSMENT (EIA)

वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन भनेको नकारात्मक प्रभावहरूसँग वर्ताव गर्ने एक योजना लगायत प्रस्तावित कार्यक्रम, योजना अथवा आयोजनाको असरहरूको व्यवस्थित अध्ययन, मूल्याङ्कन र प्रस्तुति (Reporting) हो । वा.प्रं.मू. (EIA) प्रतिवेदनले आयोजना कार्यक्रमबाट हुने अनुमानित असरहरूको परिमाण तथा प्रकृतिबारे सूचना प्रदान गर्दछ, र ती प्रभावहरू शमन गर्नका लागि व्यवस्था बनाउँदछ ।

वातावरण व्यवस्थापन कार्ययोजना (ENVIRONMENTAL MANAGEMENT ACTION PLAN) (EMAP)

वातावरणीय व्यवस्थापन कार्ययोजना एक योजना तर्जुमा हो जसले परियोजनामा युक्तिसंगत तरिकाले वातावरणीय व्यवस्थापन गर्न थालिने अनुगमनका क्रियाकलापहरूको सिलसिलालाई जनाउँदछ ताकि नकारात्मक वातावरणीय असरहरूलाई घटाउन वा शमन गर्न; फाइदायुक्त वातावरणीय प्रभावहरू अधिकतम बनाउन र दिगो विकास सुनिश्चित गर्न सकियोस् । EMAP हरूलाई कहिलेकाही वातावरणीय संरक्षण योजना भनिन्छ र परियोजना क्रियाकलापहरूमा संलग्न कर्मचारीगणहरूका लागि साधारणतया विशेष प्रशिक्षणहरू दिएर परियोजना अवधिका पूर्वनिर्माण, निर्माण, संचालन, पुननिर्माण तथा वेवास्ताले वातावरणमा पर्ने परियोजनाका प्रभावहरू कम गर्न गरिने निर्दिष्ट रोकथामका कार्यहरूलाई वर्णन गर्दछ । EMAP ले वर्तमान कानून, असल इन्जिनियरिङ मानदण्डका विधानहरूलाई एकत्रित गर्दछ र (सडक) आयोजना सम्पन्न गर्नको लागि गरिने ठेक्कामा सम्बन्धित नियमहरूको प्रावधानको व्यवस्था गर्दछ ।

वातावरणीय व्यवस्थापन पद्धति (EMS) ले एकमुष्ट वातावरणीय व्यवस्थापनमा एक संरचित तथा व्यवस्थित Approach (तरिका) प्रदान गर्दछ । यसले नीति, प्रकृयाहरू, सरोकारवालाहरू, जिम्मेवारीहरू तथा परीक्षण संयन्त्रहरू समावेश गर्दछ ।

वातावरणीय मापदण्ड (ES) - यसलाई अधिकतम वा न्यूनतम हदहरू स्थापन गर्ने एक वातावरणीय सीमा (Threshold) को रूपमा यहाँ परिभाषित गरिन्छ, जसलाई आधार मानेर प्रमुख विषयमा परिमाण नापिन्छन् ।

पछि संचालन गरिने क्रियाकलापहरूले आयोजना कार्यान्वयन तथा गर्नु पर्ने र यस विषयमा ठेकेदारले वहन गर्नु पर्ने जिम्मेवारी सहितको पालना वातावरणीय व्यवस्थापन योजनामा वर्णन गरिएका विशिष्ट कार्यहरूको समूह बनाउँदछ ।

भौगोलिक सूचना पद्धतिको लागि छोटकरी भौ.सु.प. (GIS) हो जुन जमीनमा हुने अवस्थाहरूको मापन तथा विश्लेषण गर्नका लागि निर्मित एक कम्प्युटरमा आधारित यन्त्र हो । यस प्रक्रियाले विकास आयोजनाहरूबाट आउने परिणाम अनुमान गर्न र उद्देश्यहरू योजना तर्जुमा गर्नको लागि प्रयोग गरिने विषयको जिज्ञासा र तथ्याङ्क विश्लेषण गर्ने प्रणाली प्रस्ताव गर्दछ ।

GPS भनेको विश्व व्यापी अवस्था पद्धति हो जसले स्याटेलाइटबाट पठाइने संकेतहरू प्रयोग गरेर विश्वव्यापी संजालमा कुनै पनि स्थानको ठीक अवस्थिति र सन्दर्भ बताउँछ ।

बासस्थान (HABITAT)

बासस्थान भनेको वातावरणको वर्णनात्मक विभाजन हो जसमा बाँचेका जनावर, विरूवा अथवा मानवले प्रयोग गर्न र बाँच्नको लागि आवश्यक भौतिक (पानी निकास, जमीनको प्रकार, भिरालो) तथा जैविक तत्वहरूको एक क्रियाशील संयोजन हुन्छ ।

असर तालिका (IMPACT MATRIX)

असर तालिका एक आयोजनाको सकारात्मक तथा नकारात्मक वातावरणीय असरहरू संगठन गर्न र दृष्टिगत गर्न प्रयोग गरिएका लहरहरू (Rows) (परियोजना क्रियाकलापहरू र स्तम्भहरू (Columns) (महत्वपूर्ण वातावरणीय तत्वहरू) को प्रतिसंकेत गर्ने वर्गीय वा आयताकार विन्यास हो ।

सूचक (INDICATOR)

सूचक एक जीव तत्व (Organism) अथवा नापन सकिने भौतिक वा जीव रसायन लक्षण हो जसले आफ्नो उपस्थिति, अनुपस्थिति अथवा आधिक्यताबाट वरपरका वातावरणका एक खास सम्पत्ति इंगित गर्दछ ।

आदिवासी जनता (INDIGENOUS PEOPLE)

जनजाति समुदायले त्यस संस्कृतिका (समग्र सदस्यहरूलाई जनाउँदछ । उनीहरू आएका र बस्ने जमीन देखि ऐतिहासिक, पुर्खौली, आध्यात्मिक तथा कार्यात्मक सम्बन्ध रहन्छन् । प्रचलित व्यवहारमा जनजाति समुदायलाई ती संस्कृतिका मानिसहरूबाट फरक गरिन्छ, जसको उनीहरू बस्ने जमीनसंगको नाता ऐतिहासिक कालमा सीमित छ । उनीहरू बाहिरबाट आउने सांस्कृतिक प्रभावहरूबाट साधारणतया अत्यन्त जोखिमयुक्त हुन्छन् ।

प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण (IEE)

प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण संभावित असरहरूको प्रकृति तथा क्षेत्रको पहिचान र सम्बोधन गर्नको लागि पूर्वसंभाव्य स्तरमा तयार गरिने प्रस्तावित आयोजनाको लागि तयार गरिने आरम्भिक प्रतिवेदन हो ।

चासो देखाउने वर्ग (INTERESTED PARTIES)

चासो देखाउने पक्षहरू (सरोकारवाला पनि भनिन्छ) भनेका आयोजना यसका असरहरूमा मुनासिव चासो र सरोकार भएका सबै व्यक्तिहरू समुदायहरू र संस्थाहरू हुन् । यसले स्थानीय मानिसहरूका साथै सरकारका निर्वाचित प्रतिनिधिहरू, गै.स.सं. का प्रतिनिधिहरू तथा आयोजनाका दाताहरू समावेश गर्दछ ।

कार्यक्रम (INTERVENTION)

कार्यक्रम भनेको एक आयोजनाको कारणबाट हुने विशिष्ट कार्य हो जसले वातावरणीय असर पैदा गर्दछ ।

भू-दृश्य (LANDSCAPE)

भू-दृश्यले वृहत रूपमा एक ठाउँको विस्तृत रूपको वातावरणीय Spatial संरचनालाई इंगित गर्दछ र यस ठाउँमा हुने क्रियाकलापहरूले कसरी यसको स्थिति बदलिन्छ, वा यसले कसरी ती क्रियाकलापलाई प्रभाव पार्छ र भन्ने जनाउँदछ ।

वातावरणीय मूल्याङ्कन अध्ययनमा भू-दृश्य भन्ने शब्दले प्रायः सौन्दर्य मूल्यहरूलाई जनाउँदछ ।

परिमाण/हद (MAGNITUDE)

परिमाण/हद आयोजना क्रियाकलापबाट प्रमुख वातावरणीय तत्वहरूमा आएको परिवर्तनको मात्रा (Degree) हो ।

क्षेत्र निर्धारण (SCOPING)

एउटा यस्तो प्रक्रिया हो जहाँ महत्वपूर्ण वातावरणीय तत्वहरू, आयोजना विकासका मुद्दाहरू, आयोजनाका विकल्पहरू र स्थानीय समुदायको चासो र समस्याको पहिचान गरिन्छन् ।

छानवीन (SCREENING)

EIA को हद र प्रकृतिलाई निर्धारण गर्नलाई हो । यसको अर्थ अनुमानित असरहरूको अपेक्षित विस्तार संग EIA को प्रयासको स्तरलाई मिलाउनु हो । यो प्रक्रियामा आयोजनालाई प्रभावको हिसाबले क,ख र ग वर्गहरूमा विभाजित गरिन्छन् जुन समान्यतया आयोजनामा लगानी गर्ने संस्थाहरू (विश्व बैंकको कार्यान्वयन निर्देशिका) र कानूनी प्रारूपबाट तोकिएको अवधारणाको आधारमा गरिन्छन् ।

महत्वपूर्ण वातावरणीय असर (SIGNIFICANT ENVIRONMENTAL IMPACT)

महत्वपूर्ण वातावरणीय असर भनेको अवस्थामा नछुट्टाईएको प्रतिकूल मौजुदा वातावरणीय प्रभाव हुन् ।

सामाजिक-आर्थिक (SOCIO-ECONOMIC)

सामाजिक आर्थिक भन्नाले जैविक र भौतिक नभनिएका सामाजिक र आर्थिक तत्वहरू समेट्ने मानव वातावरणलाई बुझाउँछ ।

सरोकारवाला (STAKEHOLDERS)

सरोकारवाला भन्नाले आयोजना र यसको प्रभावहरूमा उपयुक्त चासो र इच्छा राख्ने सबै व्यक्तिहरू र समूहहरू बुझिन्छन् । सरोकारवाला भनेको विभिन्न पेशाबाट आएका स्थानीय जनता, सरकारका प्रतिनिधिहरू, विदेशी दातृ निकायहरू, गै.स.स.हरू, स्थानीय र साना उद्योगहरू हुन् ।

दिगो (SUSTAINABLE)

दिगो विकास भनेको त्यस्तो विकास हो जसले वातावरणीय गुणस्तरको संरक्षण र प्रवर्द्धन सुनिश्चित गर्दछ र प्राकृतिक स्रोतको दिगो (Sustainable) उपयोगलाई बुझाउँछ। जसद्वारा आफ्ना आवश्यकताहरू पूर्ति गर्ने अभिप्रायले भावी सन्ततिका क्षमतासंग सम्झौता नगरी वर्तमानको आवश्यकतालाई पूरा गर्ने आर्थिक वृद्धि हासिल हुनसक्छ।

समग्र असर (SYNERGISTIC EFFECTS)

समग्र असरहरू भन्नाले त्यस्ता असरहरूलाई बुझिन्छन् जुन छुट्टाछुट्टै असरहरूको संयोजन र अन्तक्रियाबाट आउँछ। ती असरहरू छुट्टाछुट्टै असरहरूको योगफलभन्दा बढी हुन्छन्।

भूतलीय विवरण (TOPOGRAPHY)

कुनै क्षेत्रको प्राकृतिक र कृत्रिम जस्तै विशेषताहरूको विस्तृत वर्णन र प्रस्तुतीकरण हो।

मूल्याङ्कन (VALUATION)

मूल्याङ्कन भनेको अनुमानित असरहरूलाई वित्तीय, महत्व, प्राथमिकता वा अन्य किसिमका मूल्यहरू/मान्यता दिने कार्य हो। EA मा रूपैया/पैसा मा आर्थिक लेखाजोखालाई मूल्याङ्कन भनिन्छ।

न्यूनीकरण/रोकथाम (MITIGATION)

न्यूनीकरण भनेको अस्वीकार्य नाकारात्मक असरहरूलाई घटाउने कुनै पनि कार्य हो। जस्तै : प्रस्तावित आयोजनाबाट पर्ने प्रतिकूल वातावरण असरहरूको नियन्त्रण, न्यूनीकरण वा निवारण। यसले कार्यान्वयनका रणनीतिहरू (जस्तै : क्षतिपूर्ति) र परियोजनाको डिजाइन परिवर्तनहरू दुवैलाई समावेश गर्दछ। न्यूनीकरणका उपायहरू EMP मा उल्लेख गरिएका छन्।

आयोजना (PROJECT)

आयोजनालाई यसरी परिभाषित गरिन्छ :

- (क) कुनै भौतिक कार्यहरू जस्तै निर्माण, परिचालन र पुनर्वासका कार्यहरू, परित्याग वा त्यस भौतिक कार्यसंग सम्बन्धित अरू कार्यक्रमहरू, र
- (ख) भौतिक कार्यहरू अगि बढाउनु कतिको उपयुक्त छ भनेर सुनिश्चित गर्न गरिएका क्षेत्रीय, पूर्व-सम्भाव्यता वा सम्भाव्यता डिजाइन वा अरू धारणात्मक योजना अथवा अध्ययन र यससंग सम्बन्धित क्रियाकलापहरू जस्तै सडक संजालका विकास, यातायातको परियोजना खण्डको विकास आदि यस अन्तर्गत पर्दछन्।

आयोजनाको अवस्था (PROJECT PHASE)

- आयोजनाको अवस्था भन्नाले श्रेणिगत रूपमा व्यक्त गरिएका आयोजनाका मुख्य वर्गहरू बुझिन्छ। जस्तै पूर्व निर्माण, निर्माण, संचालन र परित्याग
- परियोजनाको चरण भन्नाले परियोजनाको योजनाको मुख्य चरण बुझिन्छ जस्तै पूर्व- सम्भाव्य (क्षेत्रीय) र सम्भाव्य

- सार्वजनिक संलग्नता भनेको परियोजनाको सबै चरणहरूमा हुने सरोकारवाला र परियोजनाको प्रस्तावक बिचको परामर्श र संचारलाई समावेश गर्ने कुराकानी हो । यसले सूचनाको फैलावट र प्रस्तुतिकरणलाई समावेश गर्दछ ।

शेष असरहरू (RESIDUAL IMPACT) :

- शेष असरहरू भनेको त्यस्ता असरहरू बुझिन्छ जुन न्यूनिकरणका उपायहरूको प्रयोग पश्चात बाँकी हुन्छन् र तिनलाई हटाउन सकिदैन ।
- (परियोजनाको) प्रस्तावक भनेको परियोजनाको सन्दर्भमा कुनै व्यक्ति, अधिकृत, सरकार वा दातृसंस्था बुझिन्छ जसले परियोजनाको प्रस्ताव गर्छ र जो परियोजनाको वातावरणीय मूल्याङ्कन र कार्यान्वयन प्रति जिम्मेवार हुन्छ ।
- पुनर्वास कार्य योजना (RAP) भनेको त्यस्तो कार्य योजना हो जुन सडक परियोजनाबाट प्रभावित जनता र समुदायहरूको पुनर्वास, क्षतिपूर्ति र अनैच्छिक पुनर्स्थापनको मुद्दाहरू सम्बोधन गर्नका लागि EA को एउटा अङ्गको रूपमा तयार पारिएको हुन्छ ।
- Resilience (लौटान) ले कुनै प्रणाली वा वातावरणीय परिवर्तन प्रस्तावित न्यूनिकरणको उपायको सन्दर्भमा कति छिटो अवरोधको अन्तराल पछि आफ्नै मौलिक अवस्थामा फर्कन्छ भन्ने वर्णन गर्दछ ।
- ट्रफिक (Trophic) भनेको परिस्थिति (विरूवा, जनावर) विज्ञानमा भएको एउटा शब्द हो जसले सम्बन्धित जैविक समुदायहरूको खाद्य श्रृंखलामा भएको जीवहरूको स्थानलाई बुझाउँछ । त्यसको सबभन्दा तल्लो तह सामान्यतया प्राथमिकता उत्पादकसंग सम्बन्धित छ जसले उच्च Trophic तहको लागि हुने खाना बनाउनको लागि सूर्यको शक्तिलाई तन्तुमा रूपान्तर गर्छ र उच्चतम तह भनेको ठूला मांशाहारी जनावरहरूलाई बुझिन्छ । जसको कुनै Predators (शिकारी) हुदैन ।

Valuation (मूल्याङ्कन) :- मुद्रासंग सरोकार राख्ने, महत्व, प्राथमिकता वा अन्य मूल्यहरूको अनुमानित प्रभावहरूको कार्य हो । मौद्रिक तथा आर्थिक मूल्याङ्कनमा वातावरणीय अनुमान (EAs) लाई हमेशा मूल्याङ्कन भनिन्छ ।